

COMCOL checkar in – ny internationell kommitté i ICOM med framgångsrik start

Rapport från COMCOLs årliga möte i Cape Town, Sydafrika 6 – 9 november 2012

Christine Fredriksen, Bohusläns museum

På kvällen den 4 november lyfter flygplanet från Arlanda för en lång flygning mot Kapstaden och COMCOLs andra årliga möte, en konferens som arrangerats tillsammans med ICOM South Africa och ICMAH. Jag ska delta i denna konferens i Sydafrika som har temat Museums and the Idea of Historical Progress och det är ett spännande program som har satts samman! Det är också otroligt spännande att få komma till Kapstaden och få se denna vackra stad och dess omgivningar. Det är intressant att på plats få besöka Kapstadens museer och att få en inblick i hur de arbetar idag. Sedan Sydafrikas hårda apartheidsystem upphörde för 19 år sedan och en ny regering tillsattes har museerna fått nya mandat att representera ett demokratiskt samhälle. Vi fick berättat för oss om hur de sedan dess har omorganiserat sina verksamheter och producerat många nya intressanta utställningar.

Denna nya ICOM kommitté – COMCOL - har verkligen haft en flygande start, kan man säga! Kommittén konstituerades i november 2010 vid ICOM's General Conference som hölls i Shanghai, Kina. Då tillsattes den första styrelsen och stadgar antogs. Första årliga mötet för kommittén hölls därefter i Berlin i oktober 2011, en konferens där Museen Dahlem, Staatliche Museum zu Berlin, var värdmuseum. Uppslutningen var stor på denna konferens som arrangerades tillsammans med ICOM EUROPE och CAMOC – över 150 museitjänstemän deltog i konferensen och drygt 90 av dessa var COMCOL deltagare. Temat för konferensen var Participative Strategies med intressanta keynote speakers och talare från museer runt om i världen. Själv höll jag föredrag om ”Participative strategies and the maritime cultural heritage” - om hur Bohusläns museum har arbetat tillsammans med brukargrupper och föreningar i två olika maritima dokumentationsprojekt. Bland många andra intressanta talare berättade Renée Kistemaker från Amsterdam Museum om ett projekt att samla in berättelser och föremål från europeiska entreprenörer. Thomas Walle från Norskt Folkemuseum diskuterade insamling från nationella minoriteter och icke-europeer som kommit till Norge och hur museernas samlingar kan inkludera och exkludera olika grupper. Tanja Rozenberger och Manja Vadia från Museum of recent history, Celje i Slovenien, berättade om samlingsprojektet ”Don't throw pots away” som gjordes i samarbete med tre konstnärer. Detta handlade om köksredskap och emaljerad köksutrustning som har tillverkats i industrin i Celje sedan slutet av 1800-talet, men utställningen som producerades berättade också om industriarbetets kultur och ställde frågan - är arbete av värde idag? Och från Armémuseum i Stockholm berättade Anna Fredholm om hur museet med hjälp av sociala medier och deltagande metoder har samlat in berättelser från svenska soldater i Afghanistan 2010. Elisabeth Tietmeyer, som är biträdande chef vid Museum of European Cultures – National Museums i Berlin, höll ett slutanförande under konferensens sista dag “The Donner collection – collecting the present”. Vid detta museum har en större permanent utställning producerats om dagens europeiska och tyska kultur, och en viktig fråga för museet är: vem är europé och vem är tysk, och hur berättar museet om alla de som har flyttat in till Tyskland från andra utomeuropeiska länder? I utställningen, som invigdes några månader efter konferensen, visas många fina och spännande föremål som beskriver den kulturella mångfald som idag finns i

det tyska samhället. Under konferensen hann vi också med ett studiebesök till staden Eisenhüttenstadt i Brandenburg öster om Berlin. Staden byggdes vid ett järnverk som anlades 1950 och stadsplanen ritades som en östtysk socialistisk mönsterstad. Efter Tysklands enande blev det sämre tider för dessa järnverk, järnverket här lades ner och det blev en stor utflyttning från staden. Idag finns en bevarandeplan för Eisenhüttenstadt med beslut om att den unika 1950- och 60- tals bebyggelsen med sina trädgårdsplanteringar och gårdsmiljöer ska rustas upp och bevaras. Här finns också ett museum, Dokumentationszentrum Alltagskultur der DDR, som samlar vardagliga föremål från samma tid.

Diskussionerna på denna första årliga COMCOL konferens gav ett stort utbyte. Tillsammans med studiebesöken som gjordes till museer i Berlin och i Brandenburg, var det verkligen givande att höra om projekt där museer har arbetat med deltagande strategier och metoder. Att involvera andra aktörer, föreningar, kommuner och allmänheten och andra i museernas verksamheter och att få ett ökat deltagande, menade nog flertalet av talarna på konferensen att detta ger mycket tillbaka till det enskilda museet.

Själv fick jag en hel del ny inspiration för framtida projekt och verksamheter, och en bra känsla för ”nyttan” av COMCOLs inriktning som ny kommitté. Så ska det vara på en ICOM konferens! En skrift med föredragen från konferensen kommer att ges ut av Humboldt University i Berlin under 2013. (Abstracts från konferensen är publicerade i COMCOL Newsletter nr 16, december 2012, www.comcol-icom.org; om kommittén COMCOL se COMCOL Newsletter nr 12, december 2010, www.comcol-icom.org)

Längs kåkstäderna in till centrum

Så åter till Sydafrika och konferensen där!

Fyra dagar med konferens och ytterligare en dag med studiebesök till Robben Island låg framför oss. Hela vägen från den internationella flygplatsen utanför Cape Town in till centrum av staden körde vi längs med otaliga kåkstadsområden, sk township. Här fanns både prydliga små tegelhus, men också hus byggda av plåt och plank och annat som man kommit över. En stor del av Cape Towns befolkning bor i kåkstäder, det finns inte bostäder för alla som flyttar in från landsbygden och så är det i många afrikanska storstäder. Finns någon liten markbit över i ett område så tas denna snart i anspråk av en ny värdfamilj. Svenska deltagaren Eva Hult (Sjöhistoriska Museet) och jag passade på att en av de sista dagarna besöka en kåkstad, Imizamo Yethu, som låg på södra sluttningarna av Table Mountain. Intressant var att här bodde många fiskare och sjömän som arbetade på båtar i den näraliggande hamnen Hout Bay. Med vandringen i Imizamo Yethu i minne så kan man sedan jämföra att i Kapstaden finns ett av världens dyraste bostadsområden. Lyxiga och dyra apartments med egna swimmingpooler har byggts längs den vackra Atlantkusten i västra delen av staden och här bor flera världskända skådespelare, rika finansfamiljer, m fl. Kontrasterna är stora i Cape Town!

Iziko betyder hjärta

På plats i Cape Town är Iziko Museums värdar för oss under dessa konferensdagar. Iziko betyder hjärta på Xshosa och enligt traditionerna från sydafrikanska Xshosa folket är hjärtat det sociala centrumet i huset, där mat tillagas och måltider delas, där historier berättas och där kunskap förmedlas från en generation till en annan; ordet förknippas med värme, vänskap och förfädernas andar – med andra ord en betydelse om ett hjärta och en mötesplats!

Iziko Museums består av flera museer: vid Botaniska Trädgården ligger South Africa Museum, där konferensen hölls. Museet har intressanta kultur- och naturhistoriska utställningar och ett Planetarium. Här kan man också ta del av en större informativ utställning om valar och hajar och det marina undervattenslivet. En stor del av museets etnografiska utställningar kommer däremot att byggas om under de närmaste åren och planeringen för denna förnyelse pågår som bäst. Vi konferensdeltagare fick under en av dagarna en visning av museets personal av bland annat dokument som ingår i det välkända San arkivet och vi fick också se de arkeologiska samlingarna inklusive en avgjutning av ett mänskligt fotavtryck, som daterats till en ålder av ca 117 000 år. Fotavtrycket upptäcktes i Langebaan Lagoon, norr om Kapstaden, i slutet av 1990-talet. Granne till detta museum är South Africa National Gallery som vid vårt besök hade en fin utställning av sydafrikanskt träsnitt och grafik. Slave Lodge är ett museum som är inrymt i en äldre byggnad som en gång i tiden användes för slavarnas uppehåll. Här finns gripande berättelser från slavättlingar och historik om slaveriet alltifrån det första slavfartyget som anlände till Cape Towns hamn under 1600-talet. På Spirit Street, strax öster om Slave Lodge, finns en sten bevarad där många av de slavar som togs till Cape Town visades upp och auktionerades ut. Lite längre bort ligger Iziko Social History Center som innehåller de marinarkeologiska- och koloniala arkeologiska samlingarna och museernas konservatorsateljéer. Bo-Kaap Museum, Maritime center och samlingar vid Castle of Good Hope är andra intressanta museer. Till Iziko Museums hör bland annat också den kända vingården Constantia med den vackra mangårdsbyggnaden och äldre lagerbyggnader (Iziko Museums förvaltar byggnaderna, medan det är en annan entreprenör som driver verksamheten med vinodlingarna). Lantegendomen Constantia anlades i kolonial anda året 1685 och här har vin odlats nära nog sedan dess. 2004 återfanns en vinflaska av märket Constantia vid marinarkeologiska undersökningar av ett skeppsvrak vid Delaware's kust i USA. Skeppet The Severn strandade här året 1776. Constantia har fått många utmärkelser för sitt exelenta och välsmakande vin, och hit kan man komma som besökare på vinprovarturer och samtidigt få ta del av vintillverkningens historia i Sydafrika.

Under vårt besök annonserades vissa sydafrikanska minnesdagar för året och Iziko Museums har i uppdrag att högtidlighålla dessa dagar. Då ska museerna vara öppna för alla och med gratis inträde. Dessa dagar har man ofta ordnat speciella program för besökarna och dagarna är: Human Rights Day den 21 mars, Freedom Day den 27 april, International Museums Day den 18 maj, Africa Day den 25 maj, Youth Day den 16 juni, National Womens Day den 9 augusti, Heritage Week den 17 – 24 september, National Aids Awareness Day den 1 december, Emancipation Day den 1 december och Reconciliation Day den 16 december.

Castle of Good Hope och The District Six Museum

Vi välkomnades till konferensen av Mr Zayd Minty, chef för Art and Culture, City of Cape Town och Mrs Rooksana Omar, ordförande i ICOM South Africa och förvaltningschef vid Iziko Museums, vid första kvällens mottagning och registrering vid Castle of Good Hope. Denna bastanta fästning byggdes 1676 för att försvara den nybildade holländska kolonin mot angrepp från hav och land. Idag är fästningen ett museum med bla utställningar av samtidskonst. I skenet av facklor och i den lite svala kvällsvinden från havet kunde vi lätt föreställa oss hur livet kunde se ut här en dag i slutet av 1600-talet eller tidigt 1700-tal. Dessutom så fick vi oss till livs härlig sydafrikansk musik av ett stort musikband och en god buffé. Musikbandet hade bildats för flera år sedan som ett socialt projekt och de uppträder ofta vid festligheter på fästningen. Kvällen blev ett trevligt tillfälle att träffa kollegor från museerna i Cape Town.

Tidigare på dagen hade vi deltagare från COMCOL haft ett heldagars studiebesök och workshop vid The District Six Museum. District Six är en stadsdel som bildades 1867 och som ursprungligen var en blandad stadsdel där fria slavar, köpmän, hantverkare, arbetare och immigranter bodde. Distriktet var en levande stadsdel, men i början av 1900-talet började processen med utflyttning och marginalisering av folk. De första som med tvång förflyttades var svarta sydafrikaner och detta var redan så tidigt som året 1901. 1966 deklarerades att District Six skulle vara ett område enbart för vita invånare, i enlighet med apartheidens lagar om Group Areas Act från 1950. District Six var då det sista området i Cape Town som hade en blandad befolkning. Här bodde ca 60 000 personer och det tog mer än femton år att tömma distriktet på dess invånare och att systematiskt riva husen, kyrkorna och skolorna. 1982 jämnade bulldozrar de sista byggnaderna med marken. 1994 bildades The District Six Museum för att samla minnena från stadsdelen och med målsättningen att generellt belysa historien med tvångsförflyttningar i landet. Museet arbetar också för att rekonstruera hur gator och husen såg ut i stadsdelen och detta gör man tillsammans med besökarna och i studiegrupper. Museet är inrymt i ett tidigare missionshus och i det stora församlingsrummet finns en stor handritad karta på golvet. Här ritas gator och torg och husen in med hjälp av minnen och berättelser från tidigare invånare. The District Six är fortfarande ett öde område som inte har bebyggts och det var en märklig känsla att tillsammans med vår guide Chrischené Julius vandra mitt i staden längs rester av de gator som en gång fanns. Museet har sedan starten drivit frågan om att vid en återuppbyggnad av stadsdelen, så ska de tidigare invånarna få möjlighet att flytta tillbaka och att stadsdelen åter igen ska bli ett blandat område, även ekonomiskt sett. På eftermiddagen hade vi en intressant workshop om The District Six Museums arbetssätt och hur man har involverat många brukare i sina verksamheter. Sedan starten har museet arbetat i nära samverkan med sin publik och frågor som vi diskuterade var tex om museer behöver ha en speciell struktur för att kunna arbeta med ett deltagande från publiken. Kan museer engagera nya publikgrupper genom nya metoder och kan allmänheten få medverka i större utsträckning och i ett större utbud av museernas olika aktiviteter och projekt. Chrischené Julius är chef för the Collections, Research and Documentation Department vid The District Six Museum och hon berättade också om de samlingar som museet har förvärvat sedan starten. Som avslutning några citat från de många berättelser som samlats in till museet: ”*Great stories do not need to be accompanied by drums. They require silence and space to tell themselves. This is what the District Six Museum unquestionably achieves, and this is why I get such a warm and connected feeling whenever I go there*” (källa: Annual Report 2010/2011, The District Six Museum). “*We all grew up as one family (all races). Life was beautiful then. And the gates of memories never closes.*” Edna Brown, 13 Long Market Street, Cape Town 15-10-1995 (källa: Text på broderi som är utställt i The District Six Museum).

Denna dag besökte vi också Prestwich Ossuary Memorial Center, en omdebatterad minnesplats när det gäller etiska frågor om mänskliga kvarlevor. År 2003 upptäcktes en begravningsplats i västra delen av Cape Town; denna identifierades som en begravningsplats från kolonialtiden med kvarlevor från fattiga och slavar. Platsen där begravningsplatsen återfanns skulle exploateras och The District Six Museum tog del i striden att förhindra en förflyttning. Denna strid förlorades och de mänskliga kvarlevorna från begravningsplatsen flyttades till Prestwich Ossuary Memorial Center. Vid visningen tog Chrischené upp hur tolkningen av minnena kring Prestwich och slaveriet och förflyttningen av de mänskliga kvarlevorna har ställt de etiska frågorna på sin spets.

Museums and the Idea of Historical Progress

Rooksana Omar från Iziko Museums och ICOM South Africa, Leontine Meijer-van Mensch som är ordförande i COMCOL och lektor i Heritage Theory and Professional Ethics vid Reinwardt Academy i Amsterdam, och Jari Harju som är ordförande i ICMAH och curator vid Helsingfors Stadsmuseum öppnade konferensen. Konferensens tema "Museums and the Idea of Historical Progress" hade samlat ett 60-tal deltagare från olika länder och även forskare från universiteten i Cape Town deltog. En av keynote speakers var Mokena Makeka, vid Modila Trust och som är lektor vid universitetet i Cape Town och grundare av Museum of Design Innovation Leadership and Art. Konferensens andra keynote speaker var professor Susan Legêne, VU University, Amsterdam.

Temat för konferensen skulle belysa olika sociala, politiska och ekonomiska utopier och ideologier och experiment och på vilket sätt dessa är representerade i museer och i deras samlingar. Hur har ideologier och utopier format vår världsbild och utvecklingen i världen och hur har de inverkat på det kulturarv som museerna har till uppgift att förvalta? En annan fråga var hur utopier och ideologier som kolonialism, kapitalism, industrialism, modernism, etc, har påverkat förhållandet mellan länder i Nord- och Syd? Konferensens program innehöll 24 talare och två svenska projekt presenterades under dessa dagar.

Keynote speaker Mokena Makeka startade konferensen med det intressanta ämnet "Towards a new museum. The minotaur and the oracle". Keynote speaker Susan Legêne höll också ett intresseväckande föredrag om "Powerful Ideas – Museums, Empire Utopias and Connected Worlds". En av första dagens talare, professor Shahid Vawda från University of Witwatersrand, Sydafrika, utgick i sitt föredrag "Cultural Policy as Utopia" om nya utopier och ideal som har formats för ett nytt Sydafrika. Han diskuterade olika policyn för kulturarv och museer som har tagits fram efter året 1994 och med syftet att lyfta fram dem vars historia tidigare förnekats. Shahid tog också upp hur nya identiteter och nya diskurser på senare år har förnyat visionerna i Sydafrika, jämfört med de på 1990-talet, och hur detta kommer att påverka de sydafrikanska museerna och även museer mera globalt.

Andra intressanta föredrag var "Islamic Collection from Georgian National Museum" av Margalita Chemia, som är curator vid Georgian National Museum, Ryssland och "From military museum to remembrance museum: finding a balance" av Danielle Kuijten från Scheepvaartmuseum i Amsterdam. I föredraget "The Utopian Space" diskuterade Stefan Krankenhagen, professor vid Cultural Studies and Popular Culture, University in Hildesheim, Tyskland, hur museerna som "utopian spaces" har förändrats, från funktionen av "meeting people", till "learning by going" och till "connecting communities". Intressant var också "Seeking Common Ground. How Digital Museums Might Play a Role in Promoting Peace" av Laura Kate Gibson, The Ether Initiative, Iziko Museums. Aleksandra Janus och Dorota Kawecka från Jagellian University, Polen resp Reinwardt Academy i Amsterdam talade om "It Looks Pretty from the Distance, Doesn't it? A Closer Look at the Process of Rediscovering the Jewish Heritage in Poland". Elisabeth Boogh och Merja Diaz från Stockholms länsmuseum respektive Malmö Museer presenterade det fotografiska projektet "Samtidsbild". Projektet ingår i det större projektet "Images for the future", där museerna samarbetar i att bli definiera en policy för insamling av digitala bilder. Under konferensens fjärde dag presenterade jag "Obey, Play and Learn – political ideologies and childcare". Projektet Lyda, Leka, Lära är ett samverkansprojekt mellan fem museiinstitutioner i Västra Götalandsregionen, där framväxten av svensk barnomsorg från tidigt 1800-talet fram till idag har studerats med utgångspunkt i industrialismens historia. Stadsmuseet i Göteborg som tagit initiativet, har producerat en vandringsutställning tillsammans med övriga museer. Kring denna utställning genomförs sedan dokumentationer på de olika lokala orter dit utställningen

kommer. Förutom Stadsmuseet deltar Bohusläns museum, Borås Museer, Innovatum Science Center och enheten Utställningen kommer i Västarvet.

Sista konferensdagen avslutades med en gemensam workshop för COMCOL's arbetsgrupper. Workshopen leddes av Arjen Kok, senior researcher vid Cultural Heritage Agency of the Netherlands och Peter van Mensch, professor emeritus of Cultural Heritage, Amsterdam. Syftet var att diskutera och att ta fram anvisningar och riktlinjer för samtidsdokumentationer och att sammanställa erfarenheter i dokumentationsverksamhet från olika museer runt om i världen. Samtliga papers från konferensens talare och en sammanfattning av diskussionen om riktlinjer finns publicerat i COMCOL Newsletter nr 20, december 2012. (www.comcol-icom.org)

Under konferensen fick vi också ta del av ett policy program "Critical Reflections on Heritage" från the National Heritage Council of South Africa. The National Heritage Council är rådgivande för the Minister of Art and Culture och man har haft i uppdrag att ta fram ett policyprogram för fyra områden: mainstreaming heritage in development; repatriation and restitution of heritage resources; access of heritage resources; och ethnics and professional standards. Policyprogrammet för dessa fyra kulturarvsområden antogs i mars 2012.

Så avslutades hela konferensen med en utflykt till Robben Island. Vi samlades alla deltagare vid färjeläget i hamnen vid Waterfront på lördag morgon för att ta oss med båt ut till den gamla fängelseön utanför Kapstaden. Vi skulle under ett par timmars tid få guidningar runt om i anläggningarna på Robben Island. Denna studiedag hade arrangerats av Iziko Museums och den belyste på ett konkret sätt konferensens tema om utopier och politiska ideal. Robben Island har varit ett fängelse sedan 1600-talet, men är numera förmodligen mest känd för att Nelson Mandela och andra politiska aktivister från ANC varit internerade här. Nelson Mandela hölls i fångenskap på Robben Island i hela 18 år. Förhållandena på Robben Island var svåra och det var i princip omöjligt att fly på grund av hård bevakning, starka strömmar och de hajrika vattnen. Efter en busstur runt ön där vi bland annat såg stenbrottet där fångarna var satta i tvångsarbete och bostadsområdet för fångelsets personal, fick vi en visning inne i fångelsets lokaler av personer som tidigare varit fångar på Robben Island. Fängelset tar varje år emot stora besöksgrupper och man har flera tidigare fångar som visar runt och berättar om hur det var att sitta fängslad här. Idag förvaltas fångelset och andra delar av ön som visas för besökare av Robben Island Museum. (se också artikel av Eva Hult, COMCOL Newsletter nr 20, december 2012, www.comcol-icom.org)

Tillbaka i Cape Town var det dags att tänka på återfärden mot Sverige som snart stundade, men nu med ett mera fullt bagage i form av nya kunskaper och tankar från konferensens alla föredrag och diskussioner! Ja, några souvenirer fanns också med i bagaget, bland annat en stor (nästan naturlig storlek) sydafrikansk guanhöna i plåt och några giraffer och andra djur gjorda av begagnade dryckesburkar. Ett fint sydafrikanskt plåthantverk! Och så böcker från museerna! Innan avresan hann vi åtta svenskar och andra deltagare som var kvar också med en resa i privat regi ner till Cape of Good Hope - Godahoppsudden. Eftersom jag arbetar med maritimt kulturarv på svenska västkusten, så var det nästan ett måste att se dessa sägenomspunna och råa klippor där två hav möts – Atlanten och Indiska Oceanen – och där så många fartyg genom århundraden har råkat illa ut i stormar och i de starka strömmarna! Tack Icom Sverige för resebidrag till denna intressanta konferens!